

Natuurlijk moeten we filosofie populariseren!

De vraag is alleen: hoe?

Rob van Gerwen
Departement Wijsbegeerte
Universiteit Utrecht
www.phil.uu.nl/~rob

10 november 2010

1 Populariseren komt in soorten

Filosofie is volstrekt onmisbaar, omdat achter ieder denken filosofische aannamen en theorieën schuilgaan. Moet ze daarom gepopulariseerd worden? Natuurlijk, maar op welke manier; wat verstaan we eronder. Naar verluidt heeft filosofie een imago-probleem—het heet dan dat filosofie een academische discipline is geworden in een ivoren toren, niet “sexy” genoeg. Maar wat is een imago-probleem; heeft de filosofie het, en meest belangrijk: moet de filosofie daar iets aan doen? Een voor de hand liggende reden om er iets aan te doen is dat het de eerste route is naar het binnenslepen van onderzoeksgelden—dat lijkt tegenwoordig de eerste vereiste voor wetenschappelijk onderzoek. De roep om A-publicaties lijkt erdoor verdrongen te zijn. Wat dat tijdsbeeld en die economisering van de wetenschappen betreft moeten we dus bezorgd zijn om een slecht imago. Maar “verhippen” we dat zomaar door te verhippen en populaire cultuur te gaan bespreken?

Ik heb niets principieels tegen populaire cultuur en zal er in onderwijs en onderzoek alles aan doen om populaire cultuur serieus te nemen. Alleen, bij mij betekent dat: het kaf van het koren scheiden. We kunnen Madonna of Lady Gaga weliswaar als pop-fenomenen onderzoeken, maar kunnen toch moeilijk menen dat hier iets anders gebeurt dan dat bepaalde sociale normen verschoven worden. Ik houd me liever bezig met Amy Winehouse. En als ik daar filosofisch iets over zou willen zeggen zou ik haar muziek op haar eigen termen bespreken—ik loop vooruit op het punt dat ik hier wil maken.

Een manier om om te gaan met gepopulariseerde versies van filosofie kan bestaan in de poging om die filosofische aannamen uit het alledaagse denken

te destilleren. Het is in zekere zin een omgekeerde vorm van populariseren: de filosofie is al gepopulariseerd, we proberen hem terug te vinden. Een andere manier kan zijn: mensen uitvragen om hun impliciete denken te kritiseren, en te verbeteren; zeg maar, de methode Socrates.

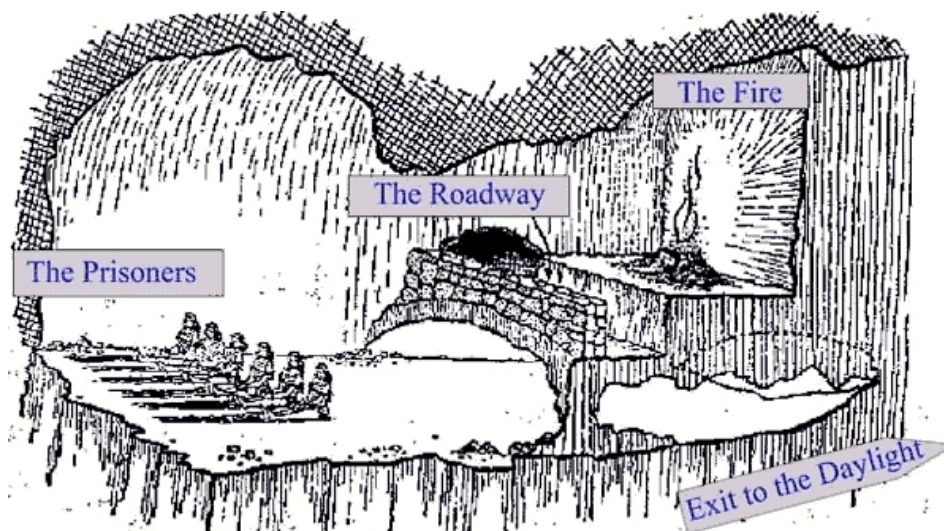
Maar filosofen denken zelf ook en ze pogen doorgaans hygiënisch te denken: hun termen te definiëren of tenminste te verduidelijken. Maar zulk filosoferen gaat vaak gepaard met jargon, termen die lange discussies en ingewikkelde standpunten samenballen, zodat men niet steeds alles hoeft te herhalen. Jargon heeft zijn eigenaardige belang, maar het heeft een nadeel: het sluit mensen die er niet voor doorgeleerd hebben uit van het gesprek. Niet echt een probleem zolang de geleerden keurig, hygiënisch met hun instrumenten omgaan. Maar omdat iedereen filosofische gedachten heeft is het onbevredigend dat professionele filosofen niet met niet-filosofen zouden communiceren. Dus moet filosofie ook in die richting gepopulariseerd worden.

Er bestaan allerlei soorten popularisering: 1. men kan het moeilijke verwateren tot iets wat niet-ingewijden begrijpen (zonder zich veel gelegen te laten liggen aan de diepgang van het origineel—een Hawking zou dat juist goed doen); 2. men kan in het gehoor een denken opwekken dat tot de kern van het filosoferen behoort—dat heeft mijn steun, ik doe het voortdurend in mijn onderwijs en publicaties (hoop ik); 3. Men kan kijken naar kunstwerken of naar populaire cultuur (het verschil tussen die twee zou men kunnen begrijpen als een verschil in populariteit—ik zou het verschil anders duiden, maar daar gaat het me nu niet om): hoe daarin filosofische kwesties verwerkt worden—*The Matrix*, *Memento*, *Inception*, etc.: zulke films gebruiken de filosofie als inhoud maar omdat ze hun eigen beeld-logica behouden, doen ze ook iets met de filosofie dat deze in de weg staat. 4. Er zijn ook kunstwerken die hun eigen artistieke logica streng volgen en een diepgang hebben die maakt dat we ze kunnen zien als een artistieke analoog van een bepaald filosofisch argument. Niet dat daarmee dat argument uitgelegd, verdedigd, of weerlegd wordt—dat is en blijft voer voor filosofen—maar eerder: het argument dient zich aan in een andere gedaante, een die het publiek kan volgen zonder voor filosoof doorgeleerd te hebben. Ik streef vandaag geen volledigheid na maar wil dat perspectief aan de discussie toevoegen.

2 Hoe het niet moet

Populariseren van de filosofie houdt ook een schoolvoorbeeld in van hoe het niet moet. Filosofen die weigeren zich te verduidelijk, onder het mom van: laat de massa maar tot mij komen. Zowel Plato als Descartes worden doorgaans instemmend besproken wanneer men uitlegt wat filosofie eigenlijk is, maar bei-

den lijken mij schoolvoorbeelden van ivoren-toren filosofen die door eens flink te redeneren ons met een verdubbeling van de werkelijkheid hebben opgezadeld die alleen zij doorzien en waarover zij dan in toegankelijke taal—akkoord, dat klopt—ons domkoppen ervan komen overtuigen. Plato's grot-mythe vertelt ons van mensen die vastgeketend naar een rotswand zitten te staren waar schaduwen zichtbaar zijn van figuren die achter hen langslopen en babbelen en andere geluiden voortbrengen. Eén van hen weet zich te bevrijden, hij klautert de grot uit, kijkt daar in de stralende zon, ziet het licht, en keert dan terug om de geketenden uit te leggen hoe de werkelijkheid er werkelijk uitziet. En bij dat laatste moeten we dan, zo Plato's theorie, denken aan de eeuwigdurende essenties der dingen, de Ideeën—waar de geketenden, dat zijn wij, geloven dat de dingen zoals ze zich aan ons voordoen (schaduwen op een rotswand) echt zijn. Die terugkerende filosoof ziet zich voor de immense taak zijn wereldbeeld over te brengen op mensen die er geheel niet in geloven.

Figuur 1: *Plato, de grot-mythe (Politeia, boek X) (een poging tot visualisering)*

Het volstaat echter om Plato's grot-mythe goed te lezen. Dan blijkt namelijk dat de bevrijde filosoof de werkelijkheid alleen maar beter ziet omdat hij plots de beschikking heeft gekregen over al zijn zintuigen, en hij zich vrij kan bewegen waardoor hij de schaduwen aan het vuur, en de ervoor lopende figuren kan koppelen en de klanken aan hun mond-bewegingen. Plato beschrijft dat echter niet zo—hij slaat het over. Nee, de bevrijde filosoof ziet het licht van de zon en met die kennis komt hij terug naar de geketenden en komt hij ze uitleggen dat hun zintuigen niet deugen en dat ze meer moeten nadenken. Alsof hij door na te denken niet hetzelfde had kunnen ontdekken toen hij nog vastzat. Ik wind me op.

Mijn lichtend voorbeeld is de late Wittgenstein. Die stelt vragen die iedereen kan begrijpen die de rust neemt om ze te overwegen. En ze gaan ergens over. Wittgenstein is een realist over de waargenomen werkelijkheid. Hij vraagt ons hoe we betekenissen waarnemen, niet hoe we ze moeten berekenen. Mijn soort filosoof.

Verder zou men *filosoferen* als een werkwoord kunnen zien, een kritische denkhouding, en ik kan niet anders dan ieder voorstel steunen dat mensen er toe aanzet om kritisch naar zichzelf te kijken, maar ik ben er niet van overtuigd dat dat dan filosoferen is. Dit lijkt vooralsnog een lege, nominale benadering: alsof het er niet om gaat waar mensen op uit komen noch of ze het wel goed doen, áls ze het maar doen. Natuurlijk is filosoferen kritisch denken, maar denken is niet autonoom: het moet over de werkelijkheid gaan—onze diepste interesse ligt bij de werkelijkheid, meen ik. Ik weet dat het niet populair is om realist te zijn en te menen dat er voor iedere praktijk normen van gepastheid bestaan, maar dat doe ik toch maar wel. En wat dat betreft is mijn stelling dat ieder type denken zich aan zijn medium moet houden. Filosofen denken met argumenten, kunstenaars met kunst en kunstenaars die menen dat ze filosofie als onderwerp moeten nemen, zoals bij voorbeeld *The Matrix*, maken een ingewikkeld soort fout. Ik kom daarop terug wanneer ik een lans breek voor kunst die zijn eigen logica volgt en in de coherentie waarmee dat gebeurt iets waarneembaar maken waar een filosoof alleen met jargon mee weg zou komen. Ik zal dat indirecte popularisering noemen.

3

Populair betekent: dat veel mensen het hebben of willen hebben. Als populariseren hetzelfde is als: iets populair maken, wil ik er niets mee te maken hebben. Mij boeit het niet hoeveel mensen zich allemaal met filosofie bezighouden, mij boeit of ze het goed doen. Onder kunstenaars is bij voorbeeld het werk van Giles Deleuze populair—de eerste die het mij kan uitleggen moet nog opstaan. Ik begrijp wel dat kunstenaars zich door zijn boeken laten inspireren, daar laten ze voldoende ruimte voor, maar met filosofie heeft dat weinig te maken. Kunstenaars hoeven zich wat mij betreft ook niet als vermomde filosofen te gedragen, ze moeten hun eigen ding doen. Kunstenaars zijn geen filosofen. Dat zeg ik ook omdat er een filosoof bestaat die denkt dat kunst wel filosofie geworden is, Arthur Danto. Dat, denk ik, miskent het cruciale verschil tussen een filosofisch betoog of argument en een kunstwerk: kunstwerken moeten perceptueel ervaren worden, dat zegt het “principle of acquaintance”. En dat principe is volgens mij cruciaal om te begrijpen niet alleen waarom kunst ertoe doet, maar ook waarom kunst er filosofisch toe doet. Men kan moei-

lijk zeggen: Immanuel Kant heeft ongelijk, zoals die en die kunstenaar heeft aangetoond—welk argument wordt door Picasso's *Guernica* onderuit gehaald? Of, om dichterbij Danto te blijven: wat is precies het filosofische argument in Warhol's *Brillo Box*?

Maar populariseren zie ik eerder als het toegankelijk maken van iets ingewikkelds. Dat het ingewikkeld is komt meestal omdat zwaar gespecialiseerde mensen er tijden lang over gediscussieerd hebben om het helder te krijgen. Zo hebben ze een taal en theorie ontwikkeld die voor henzelf onderling de inzichten snel voor het voetlicht brengt, maar niet zo voor degenen die de discussies niet gevolgd hebben. Jargon dus. Populariseren is het uitleggen van jargon aan mensen die er niet in gespecialiseerd zijn. Dat kan op twee manieren. De meest voor de hand liggende methode is om al het jargon woord voor woord uit te spellen: een specialistisch artikel uitleggen betekent dan zoveel als drie weken aan een stuk praten. Dat is niet waar we het vandaag over hebben en mensen zullen het vast ook erg vervelend vinden. Het schiet zijn doel dus voorbij.

4 Indirect populariseren

Ik huldig een volstrekt democratische visie op de plaats, reikwijdte, en het belang van filosofie. Iedereen denkt van alles over de wereld en openlijk of diep verborgen zitten daar allerlei filosofische aannamen in. En geen enkele filosoof heeft hierbij het laatste woord—het respect dat een filosoof ten deel valt kan niet anders zijn dan een poging met hem of haar te argumenteren. Wat heeft dat met imago vandoen?

Medische en natuurwetenschappen zijn net zo gespecialiseerd en ontoegankelijk voor wie er niet voor doorgeleerd hebben als de filosofie. Maar toch lijkt daar een minder grote eis tot populariseren te liggen dan bij filosofie. Filosofie, vinden we, moet gepopulariseerd worden omdat iedereen eigenlijk al kan filosoferen en het gedachtengoed van de filosofen dus eigenlijk gemeengoed zou moeten zijn.

Dat er niet zo'n grote sociale druk op de medische en natuurwetenschappen wordt uitgeoefend om te populariseren, komt omdat ze zich indirect al populariseren: de medicijnen werken toch, en dankzij de natuurwetenschappen hebben we goed rijdende auto's, lasertechnologie, computers, raketten, een heus broeikas-effect en de nakende verhoopte oplossing daarvan. Zo populariseren die elitaire wetenschappen zich: indirect. Dat heeft ook met imago te maken: de iPhone populariseert het gebruiksgemak van Apple. Maar ik wil het niet over gadgets hebben.

5 Een causaal wereldbeeld

Ik zie, als filosoof, bij de medische en natuurwetenschappen ook een achterliggend model: een causaal wereldbeeld: de aanname dat alles veroorzaakt is. Als wetenschappelijk kader goed te verdedigen maar niet als model van de wereld waarin mensen leven. Het model is vaag in zichzelf, maar we geloven er met zijn allen heilig in en de belangrijkste reden voor ons om dat te doen zit hem in de indirecte popularisering van die wetenschappen. Zij hoeven immers niet alle claims in de theorie uit te leggen of te legitimeren, als ze maar laten zien dat er wat werkt.

Onlangs publiceerde Dick Swaab een bestseller die luistert naar de titel, “Wij zijn ons brein” en daarin wordt dat mensbeeld in zijn uiterste consequentie opgebouwd—ik zeg nadrukkelijk niet “doordacht”, want daarvoor zou hij een standpunt extern aan het zijne moeten innemen—maar misschien hoeft een hersenwetenschapper zijn theorieën ook niet te doordenken en mag hij dat aan filosofen overlaten. In die laatste opvatting nu zie ik een reden om de filosofie te populariseren.

Filosofen zien haken en ogen in een bepaald mensbeeld, haken en ogen die de vertegenwoordigers en verdedigers van dat mensbeeld zelf niet zien, en die filosofen hebben daarom een soort plicht om die haken en ogen voor het voetlicht te brengen, maar hoe moet dat? Een filosoof schrijft zelf ook in een jargon en hoe populariseert hij dat jargon—want dat hij moet populariseren staat wel vast aangezien zijn jargon bij de genoemde hersenonderzoeker niet aankomt. De filosoof zal het moeten vertalen. Helaas is de filosoof daar geen kei in—niet dat dat zo speciaal is: de hersenwetenschapper schrijft ook in zijn eigen taaltje, maar ja, hij heeft de wind mee.

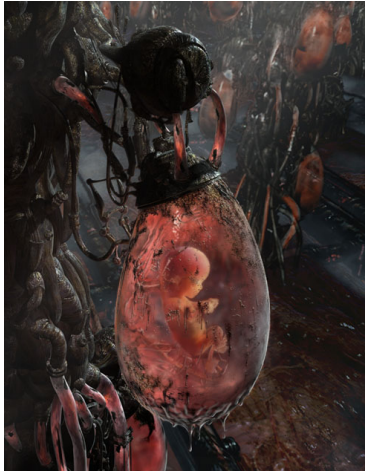
En daarmee bedoel ik: iedereen is al overtuigd van het gelijk van de hersenwetenschapper voordat hij begint te praten, want de resultaten van zijn onderzoek spreken tot onze verbeelding. Hij kan erop bogen dat hij met MRI- en fMRI-scans in beeld kan brengen wat er allemaal in de hersenen gebeurt en dan moet het waar zijn en objectief. Punt. Zo simpel ligt dat. De uitkomsten en producten van de theorie populariseren de theorie, maken hem overtuigend voor mensen die het jargon erin niet kennen en ook niet begrijpen. Dat is het type populariseren dat mij interesseert. Een indirecte uitleg van de theorie die én tot de verbeelding van de leek spreekt én hierbij geen gebruik maakt van jargon. Voor de medische wetenschappen zijn dat de werkende medicijnen en de computer-beelden van de scans. Wat doet het voor de filosofie?

6 Films

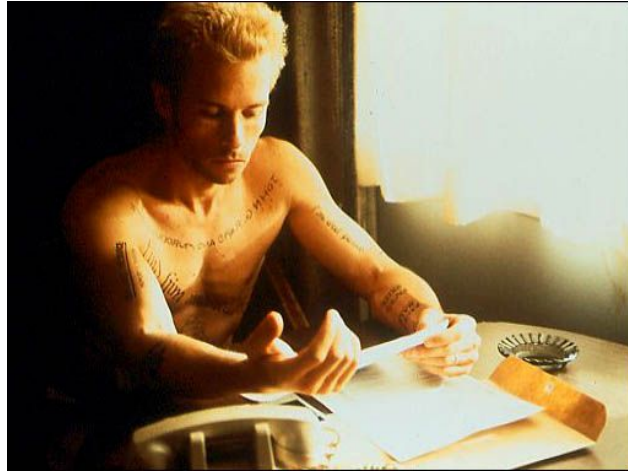
Dat soort indirecte popularisering nu lijken we te vinden in de kunst, in de vele films die er over filosofische onderwerpen gemaakt worden, zoals *The Matrix* (1999), *Memento* (2000) en *Inception* (2010), om maar een paar recente te noemen. [Ik doel dus niet op filosofen die iets uit de populaire cultuur duiden op zodanige wijze dat men er een filosofisch punt mee kan illustreren. Zo'n filosofisch punt moet wel al in die werken zitten anders kunnen we toch evengoed ons punt rechtstreeks maken? Popularisering is niet geholpen met ongepaste projecties.] Ik denk dat we met deze films niet naar de goede kunstwerken kijken. Het zijn heerlijke films, laat ik daar duidelijk over zijn, maar ze zijn uitsluitend filosofisch in hun inhoud: ze vertellen een filosofisch probleem, onderzoeken het als het ware met narratieve middelen.

Zo geeft *The Matrix* een verhalende uitleg van het Brain-in-a-vat argument van Putnam, het sceptische argument dat we niet kunnen bewijzen dat we geen hersenen in een vaatje zijn. De film laat ons zien dat het best zou kunnen dat we in een matrix leven en niet een echte werkelijkheid, en dat we inderdaad niet kunnen bewijzen dat dat niet het geval is. Leuke film, maar niet precies het soort popularisering dat we behoeven. Ik geloof dat zo'n film het best met de borrelpraatjes in de kroeg is te vergelijken. Oppervlakkig, maar alleraardigst. Het probleem van de film zit hem precies in het vaatje waar Neo dan in gevangen zou zitten—dat vaatje is immers ook bij Putnam iets in de werkelijkheid zoals wij die kennen: een ding dat we kunnen aanraken en omgooien. (Ik hou sowieso niet van dit soort globale tegen-feitelijke verhaaltjes, waar alleen filosofen van wakker liggen—en kroeggangers). Hoe ziet het vaatje er in *The Matrix* uit, of beter: hoe zien de hersenen in het vaatje er in *The Matrix* uit? Juist, als een volledige mens. Met dat ene beeld toont deze film zichzelf ondanks dat het een verkeerde route bewandelt om filosofie te populariseren. Het maakt de filosofie wel populairder maar legt hem niet uit. Dat komt vooral omdat het zijn eigen medium voor lief neemt. Een groots kunstwerk betekent via zijn eigen medium. *The Matrix* is maar een film als alle andere.

Christopher Nolan's *Memento* (2000) geeft ons het verhaal van een man die geen herinneringen meer aanmaakt, en dat komt, geloof ik, maar hou me ten goede als het niet helemaal klopt: omdat hij geen kort-durend geheugen meer heeft. Die man vergeet vrijwel onmiddellijk wat hij zojuist heeft meegemaakt. Maar hij maakt gelukkig aantekeningen en die behoeden hem ervoor om steeds in dezelfde valstrikken te lopen—lijkt het. Want hoe weet hij of hij zijn notities kan vertrouwen en wat hij er precies in bedoelt? Dat is een geweldig gegeven, en mateloos interessant, en het kan ons bijbrengen hoe zo'n leven eruit zou kunnen zien. En de regisseur heeft ook zijn medium aangepast: hij vertelt

(a) *The Matrix* (Neo komt als volwassen man uit zijn vaatje—dit beeld is een vervalsing)

(b) *Memento*

Figuur 2: *Films met filosofische thema's*

ons niet transparant hoe het leven van zijn personage eruit ziet, maar toont de gebeurtenissen in omgekeerde volgorde zodat we steeds beginnen bij de verwondering van de hoofdpersoon over de een of andere notitie.

Stephen Soderberg's *The Limey* gaat niet uit van de transparantie van film, van beeld, of van montage. Hij toont ons shots, die wij met de beste wil van de wereld niet in een narratief verband kunnen begrijpen. De man staat voor een deur en belt aan, dan zit hij in een vliegtuigstoel, dan glijdt er een vrouw in een auto langs, dan loopt de man langs een muur, dan is hij in een restaurant, dan zit hij weer in een vliegtuigstoel. Pas na verloop van tijd begrijpen we wat Soderberg met ons voor heeft: hij toont ons hoe associatief het denken werkt: hap-snap, en voortdurend onder invloed van herinneringen. De door ons voor vaststaand aangenomen transparantie van filmische beelden wordt hier gebruikt om ons iets heel anders bij te brengen, een besef van de werking van associaties: filmisch kubisme—zeg niet dat het niet. Het kan alleen geleerd worden in de waarnemingservaring van de film: men moet erbij zijn en worstelen met de representaties. Dat nu is typisch voor kunst—en daarin onderscheidt het zich van filosofie.

7 Voebe de Gruyter

Ik geef u beeldende, of museale kunst als voorbeeld—niet populair ik weet het, maar ik kan er mijn punt mee maken. Het werk van Voebe de Gruyter. In *“De kauwgom en de onuitwisbaarheid van zijn bestaan”* (1996) volgt De Gruyter het spoor van kauwgom. Ze meent dat kauwgom in de mond van de kauwer sporen opslaat van wat die persoon zoal zegt. De woorden slaan neer in de kauwgom en vindt men een op de stoep geplakte kauwgom dan bevat dat nog immer de resten van de gesprekken van zijn oorspronkelijke ontwikkelaar, de kauwer. De Gruyter verzamelde zo de gesprekken van een stad ...

Figuur 3: Voebe de Gruyter: *“De kauwgom en de onuitwisbaarheid van zijn bestaan”* (1996).

Iedereen kan dit werk volgen. U hoeft het geen kunst te vinden, daar gaat het niet om. Maar u ziet, denk ik, het absurdisme in dit werk. Iedereen ook ziet er de gestrengte logica van. En het is niet alleen dit ene werk: De Gruyter heeft zich vastgebeten in de kwestie. Ze gelooft, in *“Life is Feminising”*, dat de vervuiling van de zeeën de chemische logica van de hormoonhuishouding in onze medicatie weerspiegelen.¹ Laat het rustig tot u doordringen.

En *Wetend water*. De atomen in water houden de plekken waar ze geweest zijn als beeld vast: zwemmen is door de wereld heen bewegen. De Gruyter zegt er zelf over: “Probeer je voor te stellen dat water een ”wetende” massa is. Water bestaat uit twee atomen waterstof en een atoom zuurstof, die zich aan elkaar vastklampen, en in een oneindig aantal hoeveelheden een zichtbare massa worden. Al het zwemwater dat je op een willekeurig moment door je handen laat lopen is een samenstelling van verschillende deeltjes die door eideloze transformaties (verdamping, regen, drank, plas, etc.) overal ter wereld

¹ Zie p. 13 voor wat de kunstenaar zelf hierover schrijft.

Figuur 4: Voebe de Gruyter: “Life Is Feminising. The production of estrogenic clouds.” 2008. A positive side-effect of pollution.

vandaan komen. Probeer je voor te stellen dat deze deeltjes beelden in zich op hebben genomen. Beelden van plekken waar ze zich bevonden, beelden van gebeurtenissen. Wanneer je nu door dit ”wetende” water heen beweegt, druk je bijna vanzelf het water (de beelden) opzij. Besef dat waar jij bent, geen water kan zijn. Door de verplaatsing van je eigen massa ontmoet je in een wisselend tempo miljoenen beelden.”

De sigaren die in Cuba door torcedors zijn gemaakt terwijl gespecialiseerde voorlezers teksten voorlezen hebben de woorden vastgehouden (zie fig. 5), in *Stored Sentences*. Ze komen bij het roken weer los. En de figuren in de afgeknipte haren in een Arabische kapsalon zijn *harde* getuigen van de gesprekken die er gevoerd zijn.

Figuur 5: Voebe de Gruyter: “Stored Sentences”

We zien deze werken en vragen ons hardop af: hoezo zitten er gesprekken in de sigaren, de kauwgom, de haren? Waar dan? De beelden in de watermoleculen—dat lijkt minder vergezocht: iedereen die door water kijkt ziet er beelden, wat is er mis mee om te denken dat die beelden op een of andere manier door die moleculen vasthouden worden? En dat de chemische processen zich over de wereldzeeën voortbewegen moet wel ieders instemming genieten.

Figuur 6: Voebe de Gruyter: “*Au coiffeur Arabe. The descent of words in Brussels and Belleville*”, 2009

Maar meteen ook voelt men zich ongemakkelijk: waarom zitten die zinnen dan eigenlijk niet in die sigaren of kauwgomresten? Hoe weten we dat? En die onrust volstaat. De bewijslast ligt bij degenen die willen bewijzen dat er hier *geen* resten van de gesprekken zijn opgeslagen. We moeten wel geloven dat als wie iets zien dit komt door de causale processen, de lichtfotonen die botsen op de dingen en dan via onze lenzen de hersenen bereiken etc. Dat zijn toch ook dingen die we niet kunnen zien.

Deze werken maken een *reductio ad absurdum* voelbaar over de gangbare wetenschappelijke theorie over waarneming. Die theorie zegt dat waarneming causaal werkt, als volgt: er zijn objecten, daar valt licht op, als iemand zijn lenzen openzet—zijn oogleden optilt—komt dat licht via die lenzen op de retina, waar het elektrische schokgolfjes veroorzaakt, die individuele hersenen verwerkt worden tot de waarneming: aan het einde van die rit nemen de hersenen waar. De filosoof ziet hier een falende benadering van waarneming. De absurditeit van deze visie op waarneming zit hem erin dat die causale processen weliswaar noodzakelijk zijn—immers, als er een schakel mist in deze keten wordt er iets niet waargenomen—maar niet voldoende: de waarneming is niet hetzelfde als die causale keten. Omgekeerd, is niet alles op causale manier met alles verbonden? Waarom kiest de natuurwetenschapper juist dit ene spoor?

De Gruyter laat andere sporen zien.

Zij zelf gelooft in de logica van dat werk en ze produceert keer op keer varianten van dezelfde *reductio*. Dat moet een kunstenaar ook doen—dat is de logica van de kunst. Het is niet de logica van de filosofie. Kunst is geen filosofie geworden, ze blijft zich immers van de waarneming bedienen en ze gebruikt die, zo u wil, als vervanger van het jargon dat een filosoof zou inzetten. Kunst legt dat jargon uit, zou men dan kunnen zeggen. Maar ze doet het analogisch, ze geeft geen argumentatieve uitleg, maar een perceptuele—ze betoogt of weerlegt niets, het heeft ook geen zin iets ertegen in te brengen. Precies zoals de raketten ons analogisch de betekenis van de natuurwetenschappen tonen.²

Utrecht, 10 november 2010

² Met dank van Voebe de Gruyter voor de inspiratie en het beschikbaar stellen van de afbeeldingen en teksten van haar werk, en aan Judith Steenkamer voor de uitnodiging om me over deze kwestie te buigen.

Voebe De Gruyter over . . .

“Life Is Feminising”

De kunstenaar schrijft over “Life Is Feminising. The production of estrogenic clouds.” 2008. A positive side-effect of pollution: “In June 2007, Im on a school playground, talking with a father who is a chemist/bioscience engineer. I was informed by other parents that he fled the city and that he wouldnt have his children sleep in the painty smell of their newly decorated bedrooms. Im fascinated by those precise thoughts on toxic particles invisibly manifesting themselves in our lives.

I go and stand next to him and I’m all ears.

He talks about ultra-small particles from the pharmaceutical industrial industry and chemical hormones of the pill that pass through the sewer system and emerge in the surface water, and that are too small for water treatment companies to block. He talks in percentages: 10% of the micro-pollutants in the water are estrogens from the pill that enter into the water through the sewer system, the other 90% are due to medicines flushed through the toilet, plastic packaging and particles from the chemical and industrial industry. Oddly enough the chemical structure of the vast majority of the pollution particles are recognised by our cells as estrogenic (female hormones).

The very thought of billions of these ultra-small particles collectively imitating a behaviour and influencing the environment without anybody seeing or noticing anything, hits me like a ton of bricks.

Afterwards he sends me Theo Colborn’s website with more information. He is struck by the fact that Theo Colborn is a 72-year old woman with a male name and a male profession (scientist).

In September 2007, a grant for the visuals arts sends me off to a fieldtrip through the US: The Power Of Place, in search of the significance of landscape and public space in America. On day 7 we visit the Wetlands /Jamaica bay⁴. These saltwater swamps are a natural reserve close New York and are used as a natural filter for the citys drain water. Four big sewer pipes gush water into the bay and pollute it with (e.g.) nitrogen, causing the swamps to rapidly shrink and disappear. While I take pictures, the Park Ranger and I talk about water pollution in this area.

Back in Brussels, I think a lot about those estrogen-imitating pollution particles in the water. The Internet informs me that the proper term for them is genders benders or POPs⁵. And I imagine them evaporating, travelling by wind, falling down over the city as rain on the skins of jogging macho men. At the same time I think about titles for my drawings: Life is feminizing; The positive side-effect of pollution.

Pursuing these thoughts I approach two bioscience engineers⁶ from Ghent who do research on surface water pollution and ask them about its effects on mankind. These are the words I received from them: ‘Dear Voebe, all micro-pollutants are chemical combinations dissolved in water. They can evaporate from this water, enter into the air and fall back to the earth together with the rain. None of this will alter their chemical structure. As the human estrogen-receptor recognises some of these chemical combinations as estrogenic, this can cause hormonal disturbances.’ ”

“SECRET EXPORT OF STORIES” (tekeningen stored sentences etc.)

Secret export of stories

In Cuba specialized readers still read aloud chapters from books and newspaper articles on a daily basis. These words echo through the factories and are subsequently rolled into the cigars with great precision by the torcedors. We are dealing here with an infinite amount of words stacked into the cigars, waiting to come to life again when they are heated. When the cigar is lit, the words are detached from the leaves as they are sucked into the smokers mouth. In this way, traveling on the smoke, they enter the heads of writers at the other side of the world.

Text to read by the lector and/artist

Dear torcedors, (cigar rollers),

Two times a year you vote for a reader with the right kind of voice and you choose the books and newspaper articles that you like.

Well, the words that glide out of the mouth of your favorite reader hit the factory walls and are rolled into the fermented tobacco leaves by your experienced hands.

These words speak again when the cigars are lit. The heat loosens the words from the tobacco leaves and turns them into smoke that enters the mouth of the smoker. Afterwards they are blown out and sucked into the nose again, where they directly enter the brain. A fraction of a second later the smoker will think these very words that settle in his or her mind.

Cigar smokers are famous for their clever ideas, their clear consciousness and flashes of intuition, the insights they suddenly get when they light a cigar. But these are simply the words that you rolled into the cigars and that immediately found their way into the smokers thinking.

It is a plain truth: your work as cigar rollers is underestimated.

In order to put my faith in your system into action, I decided to travel

to you and to record how your precise craftsmanship rolls the words into the cigars.